

JÓZEF BUDNIAK

Sekularyzacja w nauczaniu Jana Pawła II

Od lat obserwujemy powolnie zachodzące zjawisko sekularyzacji społeczeństwa przejawiające się emancypacją poszczególnych dziedzin życia społecznego: polityki, życia gospodarczego, nauki, filozofii, kultury, oświaty, szkolnictwa i wychowania spod wpływu Kościołów i Wspólnot chrześcijańskich¹. Problem ten dotyczy nie tylko Afryki i Azji, ale również Starego Kontynentu, a szczególnie zachodniej jego części. Umyka pamięci wielu ludzi, szczególnie Europejczyków fakt, że *wielka cześć dorobku Europy w dziedzinie prawa, literatury, sztuki i filozofii nosi znamiona chrześcijaństwa i osiągnąć tych nie sposób w pełni zrozumieć i docenić, jeśli nie spojrzysz na nie z perspektywy chrześcijańskiej*². Wskutek szerzenia się zobojętnienia, sekularyzacji³ i ateizmu, w sytuacji, w której

¹ Termin *sekularyzacja* w naukach społecznych zdaniem J. Marińskiego występuje w różnych znaczeniach: jako upadek bądź zanik religii, w następstwie którego następuje zanik dawnego wpływu religii, Kościoła, dogmatów i symboli religijnych na życie społeczeństwa; jako desakralizacja świata, czyli odejście od religijno-magicznego rozumienia świata na rzecz logiczno-przyczynowego wyjaśniania związków między obiektywnymi zjawiskami; jako uwolnienie religii od społeczeństwa i zepchnięcia jej do dziedziny wewnętrznego, osobistego, życia człowieka; jako przenikanie treści religijnych do życia świeckiego w następstwie czego religijne wzory myślenia odgrywają się od swojego kontekstu i stają się częścią składową ogólnej kultury. Por. J. Mariński: *Religia i Kościół w społeczeństwie pluralistycznym*. Lublin 1993 s. 9. W leksykonach i słownikach socjologicznych termin sekularyzacja często traktowany jest równoznacznie z terminem sekularyzm. Por. *Leksykon socjologii religii*. Red. M. Libiszowska-Żółtkowska, J. Mariński. Warszawa 2004; *Słownik społeczny*. Red. B. Słachta Kraków 2004. W wystąpieniach Jan Paweł II przypisuje terminom sekularyzacja, sekularyzm równoznaczne znaczenie. Por. *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*. Kraków 1996; *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*. Kraków 2005.

² Przemówienie Jana Pawła II do Uczestników III Międzynarodowego Forum Fundacji im Alcide De Gasperi o *Jan Paweł II o Europie*.
www.opoka.org.pl/biblioteka/X/XU/naszaue/jp2-europa.html (z dnia: 1 X 2005).

³ Jan Paweł II w encyklikach, orędziach i wystąpieniach terminowi sekularyzacja nadawał bardzo szerokie znaczenie definiując sekularyzację jako stopniowe odchodzenie od religii,

dobrobyt materialny i konsumpcjonizm przemieszany jest z zastraszającą nędzą i ubóstwem *człowiek współczesny* zaczyna hołdować zasadzie życia bez Boga. Moralnemu i duchowemu dziedzictwu grozi roztrwonienie pod wpływem wielorakich procesów, z których na plan pierwszy wysuwa się proces sekularyzacji, rozwój sekt i nowych ruchów religijnych⁴.

Sekularyzacja, jako zjawisko rozluźnienia więzi z religią oraz odchodzenie od zinstytucjonalizowanych form pobożności, towarzyszyła wszystkim religiom i wyznaniom od dawna, a jej rezultatem jest sekularyzm. Następstwa sekularyzacji, jak mówi Jan Paweł II, prowadzą do podcinania istniejących w sercu człowieka korzeni religijności⁵. Poszukiwanie nowych odmian religijności wiążących się bardziej z przyjemnościami niż obowiązkami, poszukiwanie religii innej niż daje ją świat i chrześcijaństwo powoduje, że co raz częściej swoje potrzeby duchowe człowiek zaspakaja nie w Kościele, ale dokonuje poszukiwań wśród „religijnych jarmarków”.

Proces sekularyzacji w społeczeństwie dokonuje się z reguły stopniowo, spokojnie i samoczynnie, choć jego tempo uwarunkowane jest czasem, w jakim społeczeństwo dokonuje reorganizacji swych struktur niezależnych od instytucji religijnych wyznaczając im wyspecjalizowane funkcje⁶. Tak rozumiana sekularyzacja jest przeciwstawiana laicyzacji czyli świadomemu i celowemu działaniu prowadzącemu w rezultacie do zeświecczenia całości życia społecznego na skutek wyrugowania religii z życia społecznego i wyłączenia jej ze świadomości człowieka.

Nagły wybuch wolności i wiążący się z nim posoborowy klimat w Kościele przyczyniły się do zmiany obowiązującego systemu wartości⁷ i poszukiwania między innymi nowych odmian religijności, niekiedy odległych a nawet sprzecznych z nauką Kościoła⁸. W prognozach fatalistycznych przewiduje się, że zmia-

jej wygasanie i związany z nim zanik potrzeb religijności, uwolnienie się społeczeństwa od religii i jej ograniczenie do wewnętrznego i osobistego życia człowieka. Wielowymiarowe definiowanie sekularyzmu powoduje, że jego przyczyny i przejawy mogą być wskazywane i analizowane.

⁴ Jan Paweł II: Adhortacja apostołska *Christifideles laici*. W: *Adhortacje apostołskie Ojca ...*, 34.

⁵ Tamże, 4.

⁶ F. A d a m s k i: *Rodzina między sacrum a profanum*. Poznań 1987 s. 81.

⁷ Wywiad z kard. Josephem R a t z i n g e r e m z okazji 83. rocznicy urodzin J a n a P a w - ł a II udzielony dla „Wiadomości” Katolickiej Agencji Informacyjnej i „Tygodnika Powszechnego”. W: *W co wierzy Kościół*. „Tygodnik Powszechny”. R. 2003 nr 21 (2811), z dnia 25 maja 2003, s. 1.

⁸ W definicjach naukowych sekularyzacji spotykamy i taką, która definiuje sekularyzację jako wyrwanie treści religijnych z ich naukowego kontekstu i przeniesienie ich w obszar życia świeckiego. Por. P. M a z u r k i e w i c z: *Sekularyzacja*. W: *Słownik społeczny ...*, s. 1187.

nie może ulegać też dotychczasowe miejsce religii: ze sfery publicznej trafi ona do sfery prywatnego życia.

Swoje stanowisko wobec sekularyzacji Jan Paweł II zawarł między innymi w Adhortacji apostolskiej *Ecclesia in Europa* twierdząc, że wielu współczesnych ochrzczonych Europejczyków, szczególnie tych którzy twierdzą, że wiedzą co to jest chrześcijaństwo *żyje tak, jakby Chrystus nie istniał [...] Miejsce pewności i wielkich prawd wiary u wielu ludzi zajęło niejasne i mało zobowiązujące uczucie religijne, szerzą się równe formy agnostycyzmu i praktycznego ateizmu, które przyczyniają się do pogłębienia rozdziewięku między wiarą a życiem*⁹. Papież Jan Paweł II w swoich wystąpieniach odwołuje się do Pawła VI, który w Adhortacji apostolskiej *Evangelii nuntiandi* z 1975 roku nazwał sekularyzm *nieszczęsną doktryną*, gdzie zwraca uwagę, w jaki to sposób przesiąknięta sekularyzacją wizja życia i przeznaczenia człowieka wpływa na jego osobowość, twierdząc że *człowiek zajęty sobą nie tylko stawia siebie w centrum wszelkiego zainteresowania, lecz śmie twierdzić, że jest zasadą i racją całej rzeczywistości*¹⁰.

W wysoce rozwiniętym społeczeństwie (sekularyzacja jest zjawiskiem cywilizacyjnym, które jest wkomponowane w źle pojęty nurt nowoczesności), coraz częściej mamy do czynienia z *kompozytorami religijnymi* tworzącymi swój światopogląd korzystając z rozmaitych źródeł i wykorzystując z wybranych przez siebie wspólnot religijnych wartości i przesłania takie, które akceptują oni, a których realizacja nie powoduje wysiłku duchowego, wyrzeczeń, zamknięcia w ramy przyjętych form i nakazów. Indywidualizacja postaw może prowadzić do prywatyzacji wiary, wypaczając ją, zubożając, czyniąc z niej nową falę, na działanie której poddane są osoby o słabej wierze szukające nowego miejsca w nowej społeczności. Taka postawa wobec religii może osłabiać wspólnotę kościelną, dlatego uznanie, że religia jest najbardziej osobistą sprawą każdego obywatela i zepchnięcie jej do prywatnej sfery życia człowieka, ma swoje dalsze następstwa i wskazuje na zapotrzebowanie na nowe potrzeby religijne. Sekularyzacja prowadzi do zmiany postaw wobec wartości chrześcijańskich, powoduje, że *nowoczesny człowiek* usiłuje żyć bez religii i bez Boga. Sekularyzacyjna interpretacja wiary chrześcijańskiej prowadzi do *jej erozji, z którą wiąże się głęboki kryzys sumienia i praktyki moralności chrześcijańskiej*¹¹.

Jan Paweł II, w latach swojego pontyfikatu, przemawiał do każdego człowieka, jak również do tych, którzy obawiają się dopuścić Jezusa do własnego

⁹ Jan Paweł II: Adhortacja apostolska *Ecclesia in Europa*. W: *Adhortacje apostolskie Ojca ...*, 47.

¹⁰ Jan Paweł II: Adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis*. W: *Adhortacje apostolskie Ojca ...*, 7.

¹¹ Por. Drugie zgromadzenie Biskupów poświęcone Europie. W: *Relatio ante disceptationem*. OsRomPol z dn. 3 października 1999, s. 7.

życia, aby nie utracić wolności wskazywał, że Chrystus jest zupełnie inną rzeczywistością, nie ogranicza ludzkiej wolności, ale pomaga człowiekowi. Papież już na początku swego pontyfikatu zwracając się do wiernych daje im nadzieję w słowach, *Nie lękajcie się*¹².

W Adhortacji apostołskiej *Pastores dabo vobis* Jan Paweł II stwierdza, że na skutek subiektywizacji wiary *wzrasta liczba chrześcijan, którzy wykazują mniejszą wrażliwość na obiektywną i integralną naukę wiary, wybierając w sposób subiektywny to, co się podoba, co odpowiada osobistemu doświadczeniu i nie wymaga zmiany własnych przyzwyczajień*¹³.

Zdaniem Jana Pawła II każda religia posiada wiele wartości duchowych będących wyrazem duchowego wymiaru człowieka. Niebezpieczeństwem dla nich jest materializm i sekularyzm.

Sekularyzacja ma różnorodne przyczyny i następstwa. Może również być wywołana uświadomieniem sobie przez *współczesnego człowieka wyzwolonego*, mającego w nowoczesnych społeczeństwach dużo wolności, istniejących ograniczeń i niejednokrotnie, jak mu się wydaje, niedojrzałego traktowania jego osoby w Kościele. Jednak proces sekularyzacji nie musi być negatywnie interpretowany. U osób, których wiara jest mocno ugruntowana i nie opiera się wyłącznie na tradycji i konformizmie procesy sekularyzacji mogą wpływać na pogłębienie religijności¹⁴.

Obecnie, w następstwie rozwoju cywilizacji, sekularyzacja przyjmuje różne formy, a jej przejawy i siła oddziaływania mogą być różnie oceniane i interpretowane. Faktem jest, że sekularyzacja wytwarza duchową próżnię, która woła o napelnienie – wszak świat dzisiaj bardziej słucha świadków niż nauczycieli, a tych drugich przyjmuje na tyle, na ile są oni świadkami¹⁵.

Zsekularyzowany świat nie jest w stanie zaspokoić wszystkich potrzeb ani dać wyczerpującej odpowiedzi na pytania współczesności. Te odpowiedzi da

¹² *Nie lękajcie się! Otwórzcie drzwi na oścież Chrystusowi! Otwórzcie dla Jego mocy zbawczej granice państw, systemów ekonomicznych, systemów politycznych, rozległe dziedziny kultury, cywilizacji, postępu! Nie lękajcie się! Chrystus wie «co jest w człowieku». On jeden! A dzisiaj człowiek tak często nie wie, co w nim jest, co jest w głębi jego umysłu i serca. Tak często jest niepewny sensu swojego życia na ziemi. Szarpie nim niepewność, która przeradza się w rozpacz. Pozwólcie zatem, proszę Was, błagam Was z pokorą i ufnością, pozwólcie Chrystusowi mówić do człowieka. On jeden ma słowa życia - tak, życia wiecznego.* Por. G. Weigel: *Świadek nadziei*, Kraków 2000 s. 335.

¹³ Jan Paweł II: Adhortacja apostołska *Pastores dabo vobis*. W: *Adhortacje apostołskie Ojca ...*, 7.

¹⁴ F. Adamski: *Rodzina między sacrum ...*, s. 81.

¹⁵ Por. Paweł VI: Adhortacja apostołska *Evangelii nuntiandi*, 41.

chrześcijaństwo. Dlatego potrzeba budowania np. Unii Europejskiej na fundamencie wspólnych wartości, przy uwzględnieniu chrześcijańskich korzeni różnych narodów, jest głęboko uzasadniona i podkreśla istotny wkład chrześcijaństwa i chrześcijańskiej koncepcji człowieka w historię, kulturę różnych krajów¹⁶. Szczególnego znaczenia nabierają słowa Jana Pawła II adresowane do całego Kościoła w Europie zawarte w Adhortacji apostolskiej *Ecclesia in Europa* wskazujące drogę życia społecznego i duchowego *Niech cały Kościół w Europie przyjmie jako skierowane do niego nakaz i zachętę Chrystusa: opamiętaj się, nawróć się „stań się czujny i umacniaj resztę, która miała umrzeć (Ap 3, 2)”*¹⁷.

Zdaniem Jana Pawła II sekularyzm jako zespół poglądów i zwyczajów broniących humanizmu całkowicie oderwanego od Boga wypaczonego przesystem konsumpcji nie może nie spowodować utraty poczucia grzechu oraz *utraty własnej duszy*¹⁸. Papież zaznacza, że osłabienie znaczenia grzechu, a przede wszystkim utrata poczucia grzechu jest formą lub owocem negacji Boga: nie tylko w postaci ateizmu, lecz także sekularyzmu¹⁹. Sekularyzacja pozostaje wielkim znakiem obecnej sytuacji świata, który oczekuje na świadectwa wyznawców Chrystusa, uczniów Chrystusa. Przykładem na to stanowisko jest fakt, że we współczesnym świecie coraz częściej obserwuje się zjawisko stopniowego zaniechania praktyk religijnych, co przejawia się obniżaniem liczby wiemych uczestniczących we Mszy św. niedzielnej, przystępujących do sakramentów czy nawet unikających praktyk postu, które były kiedyś uregulowane przez przykazanie kościelne i przez liczne przepisy kościelne, a dziś, jak twierdzi Jan Paweł II epoka, w której żyjemy stwarza klimat bardzo niesprzyjający postowi, czyniąc dawne zakazy bardzo odległe od współczesnej mentalności²⁰.

Postępująca, choć powoli, sekularyzacja prowadzi do obojętności religijnej, w konsekwencji której następuje spłykanie wiary, czego przejawem może być np. desakralizacji niedzieli.

Różne formy, szczególnie obecnie popularne, świętowania niedzieli powodują, że następuje powolne odchodzenie od praktyk religijnych towarzyszących temu dniu. Niewątpliwie List Apostolski *O Eucharystii* Jana Pawła II miał zwró-

¹⁶ Przemówienie Jana Pawła II do nowego Ambasadora Belgii w dniu 31 października 2002 r. Por. <http://www.kul.lublin.pl/dzwonkowski/przemowienia/2html> (z dnia: 29 VIII 2005).

¹⁷ Jan Paweł II: Adhortacja apostolska *Ecclesia in Europa*. W: *Adhortacje apostolskie Ojca ...*, 26.

¹⁸ Jan Paweł II: Adhortacja apostolska *Reconciliatio et Paenitentia*. W: *Adhortacje apostolskie Ojca ...*, 18.

¹⁹ Tamże, 18.

²⁰ Jan Paweł II: *Wezwanie do zachowania praktyk postu*. Przemówienie wygłoszone w dniu 17 lutego 1994 roku w czasie audiencji dla duchowieństwa diecezji rzymskiej. OsRomPol. R. 1994 nr 4 s. 23.

cić ponownie uwagę na odkrywanie pełni niedzieli jako *Dnia Pańskiego* podkreślając tym samym jej znaczenie dla wspólnoty parafialnej, do której jesteśmy włączeni przez chrzest, a tym samym stanowimy żywą społeczność Kościoła. Dokumenty papieskie wskazują na sens biblijny, teologiczny i duszpasterski niedzieli, będącej pierwszym dniem tygodnia, w który Jezus zesłał na apostołów Ducha Świętego. Niedziela, jako *Dzień Pański* nacechowany nadzieją, miłością, radością winien być poświęcony służbie Bogu, wspólnocie Kościoła, drugiemu człowiekowi, rodzinie, gdy tymczasem jej prawdziwy charakter jest coraz częściej zatracany. Nierzadko jest traktowana jako „zakończenie tygodnia”, czas zwykłej rozrywki.

Odstępstwa od tradycji świętowania niedziel w ostatnim dziesięcioleciu, postępują powoli, ale niosą ze sobą znamiona sekularyzacji, co stanowi niebezpieczeństwo dla bogatego dziedzictwa religijnego i kulturowego wszak, jak wskazują dokumenty Soboru Watykańskiego II, *kultura pozostaje w ścisłym związku z religią, zaś szacunek dla niej wiąże się z szacunkiem dla jej religijnego komponentu*²¹.

Jan Paweł II wielokrotnie podkreślał charakter niedzieli *dnia poświęconego Bogu* i wzywał wiernych, *aby z odnowionym zaangażowaniem przeciwstawiali się zeświecczeniu i aby całe ich życie było prawdziwym miłym Bogu kultem duchowym*²². Niedziela jest *symbolem tego, czym chrześcijaństwo było i jest dla Europy i dla świata: nieustannego głoszenia Dobrej Nowiny zmartwychwstania Jezusa, świętowania Jego zwycięstwa nad grzechem i nad śmiercią, zaangażowania na rzecz pełnej radości człowieka*²³.

W polskich rodzinach coraz częściej widoczna jest obojętność religijna przejawiająca się zastępowaniem, w najlepszym przypadku, Mszy Świętej transmisją radiową lub telewizyjną i *kultyczną procesją do hipermarketu*. Jest to niewątpliwie uleganie, jak w jednym ze swoich przemówień wskazał Jan Paweł II, *w pewnych środowiskach chronolatrii, naporowi ducha czasu i włączanie się do grupy lansującej przekonanie, że we współczesnym świecie jesteśmy producentami i konsumentami, a nie dziećmi Bożymi. W takim przypadku musimy zdecydować, gdzie chcemy znaleźć swoją tożsamość: w świecie producentów i konsumentów wybierając te wartości świata i jego filozofię prowadzące do ciągłej pogoni za*

²¹ Deklaracja o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich *Nostra Aetate*, 2. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*. Poznań 1968.

²² Wystąpienie Jana Pawła II przed modlitwą „Anioł Pański” w Castel Gandolfo w dniu 3 sierpnia 2003 roku. W: <http://www.kul.lublin.pl/dzwonkowski/przemowienia/2html> (z dnia: 29 VIII 2005).

²³ Tamże.

*zdobywaniem rzeczy materialnych, czy jako dziecko kochającego Ojca Niebiańskiego wszak jesteście dziećmi jednego Boga, a między sobą braćmi*²⁴.

Niedziela, kiedy nie zostaje przeznaczona na modlitwę, odpoczynek, komunię i radość traci swoje pierwotne znaczenie w następstwie czego „horyzont człowieka staje się tak ciasny i nie pozwala mu dojrzeć nieba”²⁵, dlatego potrzebne są *wyraźne, konkretne, inicjatywy duszpasterskie na płaszczyźnie wychowawczej, duchowej i społecznej, pomagające przeżyć ją zgodnie z jej prawdziwym sensem*²⁶.

Kościół w Polsce stracił wielu swoich wiernych na rzecz *innego świata i jego wartości, szczególnie ludzi młodych. Świadomość obecności Boga i radość, jaką budzi wspólne przeżywanie wiary w rodzinie, wydaje się słabnąć, a przecież wiara jest darem Ducha Świętego, który człowiek otrzymuje we wspólnocie ludu Bożego, otrzymuje także dla innych, aby się nim dzielił*²⁷.

Jan Paweł II inspirował ludzi, przekonywał, aby nie poddawali się sekularyzacji wskazując, że nawet masowe środki przekazu współczesnej epoki mogą wzbogacać wartości intelektualne i duchowe każdego pokolenia. Ich rola oddziaływania wiąże się z faktem, że współczesna „nowa kultura” pozostaje pod ich wpływem.

Wzorem i przykładem wszelkiego przekazu jest słowo Boże²⁸. *Wielokrotnie i na różne sposoby przemawiał niegdyś Bóg do ojców [naszych] przez proroków, a w tych ostatecznych dniach przemówił do nas przez Syna (Hbr 1, 1).*

Na progu trzeciego tysiąclecia ery chrześcijańskiej ludzkość jest na najlepszej drodze do stworzenia globalnej sieci błyskawicznej wymiany informacji, idei ocen we wszystkich dziedzinach życia, w tym również religii. Taką rolę pełnią media, a zwłaszcza Internet. Stają się one *pierwszym areopagiem współczesnym*, na którym nieustannie dokonuje się wymiana informacji, idei i wartości²⁹. Dzięki nowoczesnym technikom przekazu również sekularyzacja nie nabie-

²⁴ Przemówienie Jana Pawła II do Polonii i Polaków za granicą. Austria, Wiedeń, Karlsplatz 12 września 1983 r. Por. <http://www.kul.lublin.pl/dzwonkowski/przemowienia/2.html> (z dnia: 29 VIII 2005).

²⁵ Jan Paweł II: Adhortacja apostolska *Ecclesia in Europa*. W: *Adhortacje apostolskie Ojca ...*, 82.

²⁶ Tamże, 8.

²⁷ Jan Paweł II: *W imieniu Jezusa pełnia człowieczeństwa*. OsRomPol. R. 1991 nr 2–3 s. 34.

²⁸ Orędzie Jana Pawła II na Dzień Środków Społecznego Przekazu *W służbie wzajemnego zrozumienia między narodami*, OsRomPol. R.2005 nr 3 s. 9.

²⁹ Orędzie Jana Pawła II na Dzień Środków Społecznego Przekazu *Głosic Chrystusa na progu nowego tysiąclecia*. OsRomPol. R. 2001 nr 3 s. 9.

ra charakteru lokalnego, regionalnego, dotykającego wyłącznie określoną społeczność lecz staje się zjawiskiem ogólnoswiatowym. Należy podkreślić, że stosunek Kościoła do środków przekazu jest zasadniczo pozytywny i przychylny. Kościół popiera wolność słowa i prasy³⁰ twierdząc, że możliwość przemawiania do tak szerokiego kręgu odbiorców, nie istniała nawet w najbardziej fantastycznych wyobrażeniach tych, którzy głosili Ewangelię przed nami³¹. Jan Paweł II wielokrotnie w swoich orędziach na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu podkreślał ich rolę i zdolność w wspomaganie człowieka w dążeniu do szczęścia i do realizacji samego siebie, twierdząc między innymi, że katolicy powinni odważnie *otworzyć drzwi* środków przekazu Chrystusowi, tak aby Jego Dobra Nowina była głoszona z dachów całego świata³² oraz wskazując, że są one współczesną przestrzenią, w której ludzie dzielą się myślami i mogą wzrastać we wzajemnym zrozumieniu i solidarności³³.

Środki społecznej komunikacji odgrywają kluczową rolę w dzisiejszym świecie. Dysponują tak wielką mocą, że w ciągu zaledwie kilku dni potrafią wzbudzić pozytywną bądź negatywną reakcję ludności na wydarzenia, reakcje, odpowiadającą ich własnym celom³⁴. Umożliwiają bardziej bezpośredni udział w wydarzeniach pobudzając jednocześnie do ofiarności względem tych, którzy doznają cierpienia i borykają się z trudnościami³⁵.

Nie można jednoznacznie wskazać z jaką mocą środki masowego przekazu oddziałują na sekularyzację społeczeństwa. Z jednej strony dzięki mediom informującym coraz częściej o wydarzeniach, ideach, postaciach z życia religijnego, dokumentach kościelnych, inicjatywach kościelnych; głoszącym prawdziwie ludzkie wartości, stanowiącym niejednokrotnie swoiste uzupełnienie i pomoc w przygotowaniu się do spotkania się z Chrystusem we wspólnocie, jak i w podtrzymywaniu nowych wierzących na rozpoczętej już drodze wiary, uczestniczymy w rozprzestrzenianiu wartości chrześcijańskich i w budowaniu *cywilizacji miłości*. Środki społecznego przekazu niosą niejednokrotnie otuchę, stwarzają sposobność do modlitwy ludziom zmuszonym do pozostania w domu lub w instytucjach publicznych, dają możliwość satelitarnego przekazu uroczystości reli-

³⁰ Orędzie Jana Pawła II na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu *Telewizja w rodzinie kryteria właściwego wyboru programu*. OsRomPol. R. 1994 nr 4 s. 8.

³¹ Orędzie Jana Pawła II na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu *Rozgłaszajcie to na dachach. Ewangelia w epoce globalnej komunikacji*. OsRomPol. R. 2001 nr 4 s. 4.

³² Tamże, s. 5.

³³ Orędzie Jana Pawła II na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu *Środki masowego przekazu w służbie prawdziwego pokoju w świetle encykliki „Pacem in terris”*. OsRomPol. R. 2001 nr 3 s. 8.

³⁴ Tamże, s. 9.

³⁵ Orędzie Ojca Świętego na Wielki Post 2003: *Więcej szczęścia jest w dawaniu aniżeli w braniu*. OsRomPol. R. 2003 nr 3 s. 7.

gijnych, które docierają do odbiorców na całej ziemi. Jan Paweł II podkreśla pozytywną rolę telewizji, która może pomnażać wiedzę ogólną i religijną rodziny, pozwalając usłyszeć słowo Boże, a tym samym umocnić religijną tożsamość rodziny i kształtować życie moralne i duchowe.

Z drugiej strony środki społecznego przekazu posiadają wpływ negatywny na społeczeństwo, a jak zaznaczył Jan Paweł II w orędziu na Światowy Dzień Środków Masowego Przekazu, posiadają one znamiona sekularyzacji, przejawiające się wpajaniem moralnego relatywizmu i religijnego sceptycyzmu, poprzez zachwalanie fałszywych wizji życia, które przeciwstawiają się zasadzie wzajemnego szacunku oraz utrudniają ustanowienie sprawiedliwości i pokoju³⁶. Środki przekazu, a przede wszystkim Internet, dostarczają zdaniem Jana Pawła II mnóstwa pojęć, lecz nie uczą ich wartości, a kiedy te ostatnie zostają zaciemnione to człowieczeństwo ulega pomniejszeniu i człowiek łatwo traci przed oczu swoją nadprzyrodzoną godność³⁷.

Media, jak często podkreśla Papież, mogą być wykorzystane w sposób, który szkodzi integralnemu dobru ludzi, mogą wypaczać poglądy, wciągać w szkodliwe wspólnoty lansujące fałszywe i destrukcyjne wartości zasłaniając moc i radość życia zgodnego z przykazaniami Bożymi i ewangelicznymi błogosławieństwami co powoduje, że *wielu, zbyt wielu, ludzi myśli i żyje tak, jak gdyby Bóg nie istniał*³⁸.

Można niejednokrotnie w przekazach społecznych dopatrzeć się pomijania przesłania Ewangelii: spychania lub ignorowania doświadczeń religijnych. Świat mediów może jawić się niekiedy jako środowisko nieprzyjazne ewangelizacji jak pogański świat z czasów apostołskich.

Religia, szczególnie w czasach nacechowanych groźbą terroryzmu, zbyt często wykorzystywana była jako narzędzie pogłębiania istniejących już podziałów politycznych, gospodarczych i społecznych, gdy tymczasem musimy ukazywać, że *przekonania religijne są inspiracją dla pokoju, że zachęcają do solidarności, sprzyjają sprawiedliwości i wspomagają wolność*³⁹. Tylko kiedy posługujący się środkami masowego przekazu znają zasady porządku moralnego i wiernie je wcielają w życie przekazując prawdę o wartości i godności człowieka, uczestni-

³⁶ Orędzie Jana Pawła II na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu *Telewizja w rodzinie kryteria właściwego wyboru programu*. OsRomPol. R. 1994 nr 4 s. 7.

³⁷ Orędzie Jana Pawła II na Światowy Dzień Środków Przekazu Społecznego wygłoszone w dniu 24 stycznia 2002 r. „Wiadomości Katolickiej Agencji Informacyjnej”. R. 2002 nr 5 s. 33.

³⁸ Jan Paweł II: Encyklika *Veritatis splendor*. W: *Adhortacje apostolskie Ojca ...*, 88.

³⁹ *Przemówienie Jana Pawła II na forum Zgromadzenia Międzyreligijnego*. OsRomPol. R. 2000 nr 1 s. 34.

czą w budowaniu dialogu i szerzeniu kultury życia. Aby świadczyć o Chrystusie człowiek musi sam Go spotkać i rozwijać osobistą więź z Nim przez modlitwę, Eucharystię i sakrament pojednania, czytanie i rozważanie słowa Bożego, służbę innym. Wszak głoszenie Chrystusa jest nie tylko obowiązkiem, ale i przywilejem. Głoszenie Chrystusa w środkach przekazu (a z tym zjawiskiem spotykamy się w Polsce w ostatnich latach często: transmisje radiowe i telewizyjne Mszy św., z uroczystości kościelnych i państwach) to nie tylko nieodzowna część ewangelizacyjnej misji Kościoła: to także wkład wzbogacający treści przekazywane przez media wnoszący w nie życie, inspiracje i nadzieję⁴⁰. Istnieje według Jana Pawła II wielka potrzeba uświadomienia ludziom wielkiego wpływu mediów na ich życie co wymaga kontrolowania jakości przekazywanych treści i rozwijania konstruktywnego dialogu między producentami programów a ich konsumentami⁴¹. Istnieje konieczność, jak podkreśla Jan Paweł II w Adhortacji apostołskiej *Christifideles laici*, aby na wszystkich drogach świata, a więc także na jego wielkich arteriach jakimi są prasa, film, radio, telewizja i teatr, musi być głoszone zbawcze słowo Ewangelii⁴².

Zdaniem Jana Pawła II współczesne stanowisko wyznawców Chrystusa winno przeciwstawiać się sekularyzmowi głosząc prawdę o ludzkim życiu, objawioną w Wiecznym Słowie *Biada mi, gdybym nie głosił Ewangelii* (1 Kor 9,16). W wielu sytuacjach środki masowego przekazu, jak twierdzi Papież, powinny dokonać swego *rachunku sumienia*, aby uzyskać bardziej krytyczną świadomość własnych uprzedzeń lub braku szacunku dla przekonań religijnych i moralnych ludzi⁴³.

Niejednokrotnie pojawiające się oznaki sekularyzacji w mediach są traktowane jako odpowiedź na nietolerancję i dyskryminację z tytułu religii i przekonań.

Polski przez długie lata nie będzie dotyczył w takim rozmiarze problem sekularyzacji, jaki obserwujemy w innych państwach europejskich, pomimo że nie brak tu *cennych symboli chrześcijańskiej obecności, ale wraz z powolnym stopniowym wkraczającym zeświecczeniem, powstaje niebezpieczeństwo, że staną się*

⁴⁰ Orędzie Jana Pawła II na Światowy dzień Środków Społecznego Przekazu, *Głosie Chrystusa na progu nowego tysiąclecia*. OsRomPol. R. 2000 nr 3 s. 9.

⁴¹ Przemówienie Jana Pawła II do uczestników Międzynarodowej organizacji katolickiej ds. Środków Masowego przekazu *Środki masowego przekazu w służbie Ewangelii*. OsRomPol. R. 2002 nr 4 s. 26.

⁴² Jan Paweł II: Adhortacja apostołska *Christifideles laici*. W: *Adhortacje apostołskie Ojca ...*, 44.

⁴³ Orędzie Jana Pawła II na Światowy dzień Środków Społecznego Przekazu, *Głosie Chrystusa na progu nowego tysiąclecia*. OsRomPol. R. 2000 nr 3 s. 9.

one jedynie pamiątkami przeszłości⁴⁴. Nie ulega jednak wątpliwości, że w złożonej historii Europy, chrześcijaństwo stanowi element kluczowy, gdyż wiara chrześcijańska ukształtowała kulturę kontynentu wplatając się w jego dzieje.

Należy przypuszczać, że Polsce nie zagraża sekularyzacja globalna, zmieniająca świat w kierunku jego bezreligijności, której przejawem może być wyraźny spadek praktyk religijnych czy też pojawiające się trudności przeżywania osobistej wiary w kontekście społecznych i kulturowym. Najbardziej widoczne symbole religijne codziennego dnia związane są z historią narodu, która jest siłą napędową historii, a siłą napędową kultury jest wiara religijna. Z miejsc publicznych, z pewnością, nie znikną krzyże np. przy Pomniku Stoczniovców Gdańskich, krzyż przy Kopalni Wujek w Katowicach, gdyż stanowiły i stanowią one część historii narodu. To fakt, że żyjemy i tworzymy społeczeństwo coraz bardziej złożone, pluralistyczne, w którym ścierają się różne poglądy, oceny i które oddala się od Kościoła i Jego nauki⁴⁵. Dlatego należy z uporem powracać do „samego rdzenia” naszego chrześcijaństwa i naszego powołania, tak jak zakorzenione ono jest w Chrystusie.

Aby przeciwstawiać się sekularyzmowi musimy uczynić Kościół domem i szkołą miłości, to znaczy wspierać i uwypuklać duchowość wspólnoty, która jest warunkiem ewangelizacji Europy. Wspólnota zaś jest wypełnieniem tożsamości człowieka, stworzonego na obraz Boży, to znaczy na obraz Trójcy – wspólnoty (Rdz 1,26).

Polsce zapewne nie grozi sekularyzacja, a raczej poszukiwanie w związku z transformacją polityczną, wprowadzaniem nowych mechanizmów rynkowych i gospodarczych nowego modelu religijności innego od dotychczasowych wzorów życia religijnego. W społeczeństwie pluralistycznym, a tak możemy dziś określać społeczeństwo polskie, mającym zwielokrotnione możliwości wyboru, charakteryzującym się różnorodnością idei światopoglądowych, poglądów politycznych oraz mającym szerokie możliwości samorealizacji mamy raczej do czynienia ze zmianami instytucjonalnej pozycji religii. W kraju, sądząc po symptomach, nie mamy do czynienia z zachodnioeuropejskim modelem sekularyzacji prowadzącym do zmierzchu religii. Wzrost modernizacji nie idzie tu w parze ze wzrostem sekularyzacji, a w tradycyjnie katolickim kraju, pomimo szybkiej modernizacji po roku 1989 utrzymuje się wysoki poziom deklaracji wiary i stosowania praktyk religijnych. Zadaniem niewątpliwie wymagającym badań jest ustalenie wskaźnika deklaracji do rzeczywistego zaangażowania.

⁴⁴ Jan Paweł II: Adhortacja apostolska *Ecclesia in Europa*. W: *Adhortacje apostolskie Ojca ...*, 7.

⁴⁵ *Przemówienie Jana Pawła II do Polaków z krajów Beneluksu*. Bruksela 19 maja 1985. Por. <http://www.kul.lublin.pl/dzwonkowski/przemowienia/2html> (z dnia: 29 VIII 2005).

Wydaje się, że młodzi ludzie w dzisiejszym świecie narażeni są w sposób szczególny na wpływy sekularyzacji co może być następstwem ich fascynacji *społeczeństwem konsumpcyjnym*, dla którego ideałem życiowym staje się dobrobyt materialny, który osiągnąć należy za wszelką cenę i bezwarunkowo. Dodatkowo u ludzi młodych, bardziej niż u dorosłych, występuje silna tendencja do subiektywizacji wiary chrześcijańskiej. Młodzież dzisiejsza przeżywa w swoich rodzinach mniej intensywnie życie religijne, co pozostanie nie bez wpływu na następne pokolenia. W społeczeństwie miejskim, charakteryzującym się większym dążeniem ku sekularyzacji w następstwie wylaniania się nowych kręgów i struktur społecznych nie przyczyniających się do religijnej socjalizacji lub uszczuplających wpływ instytucji kościelnych, zaznacza się heterogenizacja postaw wobec religii⁴⁶. Właśnie w młodzieży Jan Paweł II widzi przyszłość Kościoła apelując do niej, prosi ją, aby nie przestawali szukać Chrystusa: *[...] odkrywajcie we własnych oczach to pociągające odbicie dobroci i piękna, którymi On sam nappełnił wasze serca, gdy dał wam swego Ducha, a najgłębszą prawdę o człowieku o nas samych można odkryć jedynie dzięki pełnemu miłości spojrzeniu Chrystusa. On, Pan wychodzi nam na spotkanie w tajemnicy Eucharystii. Dlatego nigdy nie przestawajcie Go szukać*⁴⁷.

⁴⁶ J. M a r i a ń s k i: *Religia i Kościół w społeczeństwie pluralistycznym*. Lublin 1993 s. 99.

⁴⁷ Homilia J a n a P a w ł a II wygłoszona w czasie Mszy św. dla środowisk akademickich Rzymu w dniu 14 grudnia 2005 r. OsRomPol. R. 2005 nr 2 s. 14.